

TIJORAT BANKLARIDA KAPITALNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI ("TURONBANK" ATM SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)

*O'zbekiston Respublikasi Bank Moliya
akademiyasi 2-kurs tinglovchisi
Abduraximov Vaxobjon Asliddinovich*

Annotatsiya.

Ushbu maqolada tijorat banklarida kapitalni boshqarish tizimini takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqiladi. "Turonbank" ATB Samarqand viloyati misolida olib borilgan tahlil asosida kapitalni samarali boshqarishning dolzarb muammolari va ularning yechimlari tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida bank kapitalining barqarorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalar beriladi. Tadqiqot natijalari tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, kapital yetarliligi va risklarni boshqarish tizimini yaxshilash hamda banklarning investitsion imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, maqolada bank kapitali boshqaruvida innovatsion yondashuvlar va raqamli texnologiyalarning o'rni ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *tijorat banklari, kapital boshqaruvi, moliyaviy barqarorlik, bank tizimi, risklarni boshqarish, kapital yetarliligi, investitsion imkoniyatlar, innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar, "Turonbank", Samarqand viloyati.*

Abstract.

This article explores ways to improve the capital management system in commercial banks. Based on an analysis of "Turonbank" JSC in the Samarkand region, the paper examines pressing issues of effective capital management and proposes solutions. Additionally, recommendations are provided to enhance the stability of bank capital, drawing on international experience. The research findings contribute to strengthening the financial stability of commercial banks, improving capital adequacy and risk management systems, and expanding banks' investment opportunities. Furthermore, the paper analyzes the role of innovative approaches and digital technologies in bank capital management.

Keywords: *commercial banks, capital management, financial stability, banking system, risk management, capital adequacy, investment opportunities, innovative approaches, digital technologies, "Turonbank", Samarkand region.*

Kirish

Tijorat banklari milliy iqtisodiyotning asosiy moliyaviy institutlaridan biri bo'lib, ular jamg'armalarni jalb qilish, kredit berish, investitsiya faoliyatini amalga

oshirish hamda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish kabi muhim funksiyalarni bajaradi. Banklarning moliyaviy barqarorligi va samarali faoliyat yuritishi ularning kapitalni boshqarish tizimiga bevosita bog'liqdir. Kapitalning yetarliligi, samarali taqsimoti va risklarni boshqarish tizimi banklarning iqtisodiy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda global moliya bozorlari va bank tizimidagi o'zgarishlar, makroiqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi, hamda yangi texnologiyalarning joriy etilishi tijorat banklari kapitalni boshqarish tizimini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, O'zbekistonda bank sektorini modernizatsiya qilish, moliyaviy xizmatlar sifatini oshirish va xalqaro bank standartlariga moslashish jarayonlari davom etmoqda. Shu nuqtai nazardan, "Turonbank" ATB Samarqand viloyati misolida kapital boshqaruv tizimini tahlil qilish va uni yanada samarali yo'lga qo'yish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanadi.

Ushbu tadqiqot tijorat banklarining kapitalni boshqarish tizimini chuqur tahlil qilish, xalqaro tajribalarga asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish hamda zamonaviy bank tizimining barqarorligini oshirishga qaratilgan. Maqolada kapital yetarliligini ta'minlash, risklarni samarali boshqarish va investitsion imkoniyatlarni kengaytirish kabi masalalar atroflicha yoritiladi.

Tadqiqot natijalari banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, kapital boshqaruv tizimining samaradorligini oshirish va tijorat banklarining raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Tijorat banklarining kapital boshqaruv tizimi ularning moliyaviy barqarorligi, kreditlash imkoniyatlari va umumiy iqtisodiy o'sishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kapital yetarliligi banklarning risklarga chidamliligini ta'minlash, aktivlarini kengaytirish va iqtisodiy jarayonlarga ko'proq jalb etilishida muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, tijorat banklari kapitalni samarali boshqarish uchun xalqaro moliyaviy standartlarga mos keladigan strategiyalarni ishlab chiqishi va amalga oshirishi lozim.

O'zbekistonda bank sektorining rivojlanishi va barqarorligini oshirish maqsadida Markaziy bank tomonidan kapital yetarlilik talablari belgilangan bo'lib, banklarning faoliyatini tahlil qilish va ularning moliyaviy holatini baholash doimiy ravishda amalga oshiriladi. Xususan, "Turonbank" ATB Samarqand viloyati misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, bank kapital yetarliligi talablariga mos keladi va moliyaviy ko'rsatkichlari doimiy o'sish tendensiyasiga ega. Bankning 2023-yildagi moliyaviy natijalariga ko'ra, kapital yetarlilik darajasi 14,5% ni tashkil etgan bo'lib, bu Markaziy bank belgilagan minimal 13% talabidan yuqori. Shuningdek, bank umumiy kapital hajmini oshirish uchun qo'shimcha investitsiyalar jalb qilgan va aktivlar strukturasi diversifikatsiya qilish orqali risklarni boshqarish samaradorligini oshirgan.

Jadval 1

Turonbank ATB kapital boshqaruvi jadvali

Ko'rsatkichlar		2022-yil	2023-yil
1.	Kapital yetarlilik darajasi (%)	13.8	14.5
2.	Umumiy kapital (mlrd so'm)	1015.0	1200.0
3.	Kredit operatsiyalariga yo'naltirilgan kapital (%)	67.0	65.0
4.	Likvid aktivlarga yo'naltirilgan kapital (%)	18.0	20.0
5.	Investitsiyalarga yo'naltirilgan kapital (%)	15.0	15.0

Yuqoridagi jadvalda “Turonbank” ATB kapital boshqaruvi bo'yicha asosiy ko'rsatkichlarni aks ettiradi:

1. Kapital yetarlilik darajasi 2022-yilda 13.8% bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 14.5% ga yetgan. Bu bankning moliyaviy barqarorligini oshirishga qaratilgan strategiyalar natijasidir.

2. Umumiy kapital hajmi 2022-yilda 1015 mlrd so'm bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda 1200 mlrd so'mga yetib, 18% ga oshgan.

3. Kredit operatsiyalariga yo'naltirilgan kapital biroz kamayib, 2022-yildagi 67% dan 2023-yilda 65% ga tushgan.

4. Likvid aktivlarga ajratilgan kapital esa 2022-yilda 18% bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda 20% ga oshgan.

5. Investitsiyalarga ajratilgan kapital doimiy ravishda 15% ni tashkil etib kelmoqda.

Kapital boshqaruvini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlaridan biri bu bankning risklarni samarali boshqarish strategiyasini ishlab chiqish va uni amaliyotga tatbiq etishdir. Xalqaro tajribalarga qaraganda, yirik banklar kredit va likvidlik risklarini minimallashtirish uchun turli model va algoritmlar asosida ishlovchi zamonaviy moliyaviy tahlil vositalaridan foydalanmoqda. Masalan, AQShning JPMorgan Chase banki sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanib, kredit portfelini baholash tizimini joriy qilgan. Natijada, ushbu bank kredit risklarini 30% ga kamaytirishga erishgan. O'zbekistonda ham tijorat banklari, jumladan “Turonbank” ATB, bunday innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali risklarni kamaytirish va kapital boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatiga ega.

Bundan tashqari, tijorat banklarida kapital yetarliligini oshirish uchun qo'shimcha moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Bu borada xalqaro tajribaga ko'ra, ko'plab banklar kapitalini oshirish uchun aksiyalar emissiyasi, obligatsiyalar chiqarish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish kabi usullardan foydalanadi. O'zbekistonda ham bank sektorining rivojlanishi uchun xususiy investitsiyalarni jalb qilish va bank aktivlarini kengaytirish bo'yicha davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. “Turonbank” ATB ham o'z kapital bazasini kengaytirish va risklarni boshqarish tizimini mustahkamlash maqsadida bir qator yangi moliyaviy instrumentlarni joriy qilmoqda. Jumladan, bank tomonidan chiqarilgan

korporativ obligatsiyalar va xorijiy investitsiyalar jalb etish bo'yicha hamkorlik loyihalari kapitalni oshirishda muhim rol o'ynamoqda. Kapital boshqaruv tizimini yanada samarali qilish uchun tijorat banklari raqamli texnologiyalardan keng foydalanishi zarur. Hozirgi kunda bank kapitalini boshqarish jarayonida blokcheyn texnologiyalari, raqamli aktivlar va sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanish tobora ommalashib bormoqda. Bu texnologiyalar bank operatsiyalarining shaffofligini oshirish, risklarni kamaytirish va kapitaldan foydalanish samaradorligini oshirishga yordam beradi. O'zbekistonda raqamli bank xizmatlari jadal rivojlanib borayotganini hisobga olsak, tijorat banklari kapital boshqaruv tizimini takomillashtirish uchun zamonaviy fintech echimlaridan keng foydalanishi muhim hisoblanadi.

Kapital boshqaruvini samarali tashkil qilish tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirishda ham muhim omillardan biridir. Dunyo tajribasiga ko'ra, moliyaviy bozorda muvaffaqiyatli ishlayotgan banklar kapitalni boshqarish strategiyalarini doimiy ravishda takomillashtirib boradi. Masalan, Yevropa banklarida kapitalning optimal taqsimotiga asoslangan "Risk-Based Capital Management" tizimi keng joriy etilgan bo'lib, bu banklarga kapital resurslarini eng samarali yo'nalishlarga yo'naltirish imkonini beradi. O'zbekistonda ham tijorat banklari ushbu yondashuvdan foydalanib, kapital boshqarish tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishi zarur.

Shuningdek, bank kapitalining barqarorligini oshirish uchun iqtisodiy siyosat va tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish muhimdir. Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan islohotlar bank kapitalining mustahkamligini oshirishga qaratilgan bo'lib, tijorat banklarining moliyaviy salohiyatini yanada rivojlantirish uchun yangi mexanizmlar ishlab chiqilmoqda. Kapital yetarliligini oshirish, risklarni samarali boshqarish va investitsion strategiyalarni rivojlantirish orqali tijorat banklari o'z faoliyatini yanada barqaror va samarali olib borish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Xulosa

Tijorat banklarida kapitalni samarali boshqarish tizimi banklarning moliyaviy barqarorligi, kreditlash imkoniyatlarini kengaytirish va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shish uchun muhim ahamiyatga ega. "Turonbank" ATB Samarqand viloyati misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, bank kapital yetarliligi talablariga mos ravishda rivojlanmoqda va moliyaviy ko'rsatkichlarini yaxshilashga qaratilgan strategiyalarni amalga oshirmoqda.

Kapital boshqaruvini takomillashtirish uchun tijorat banklari quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratishi lozim:

- Basel III talablari asosida kapital yetarliligini oshirish va risklarni samarali boshqarish tizimini rivojlantirish.

- Xorijiy investitsiyalar, aksiyalar emissiyasi va obligatsiyalar chiqarish orqali bank kapital bazasini kengaytirish.

– Sun'iy intellekt va Big Data asosida risklarni baholash va kapital boshqaruv tizimini avtomatlashtirish.

– Investitsion portfelni diversifikatsiya qilish, innovatsion moliyaviy mahsulotlarni rivojlantirish va raqamli bank xizmatlarini kengaytirish.

Bundan tashqari, tijorat banklarining kapital boshqaruv tizimini yanada samarali qilish uchun davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish, Markaziy bank talablarini yanada aniqroq shakllantirish va bank sektorida barqaror rivojlanish uchun qo'shimcha rag'batlantiruvchi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari kapital boshqaruv tizimini samarali yo'lga qo'yish orqali nafaqat o'z moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, balki mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shish imkoniyatiga ega. Shunday ekan, banklar o'z kapital boshqaruv strategiyalarini doimiy ravishda takomillashtirishi, innovatsion texnologiyalardan keng foydalanishi va xalqaro moliyaviy standartlarga moslashishi lozim.

Takliflar:

Tijorat banklarida kapitalni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish va banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash maqsadida bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Avvalo, kapital yetarliligini oshirish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqish zarur. Tijorat banklari Basel III xalqaro standartlariga mos ravishda kapital yetarliligini oshirish bo'yicha uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqishi va qo'shimcha kapital jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirishi kerak. Xususiylar investorlar, xalqaro moliya institutlari va obligatsiyalar bozori bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali kapital yetarliligini oshirish mumkin. Shu bilan birga, risklarni boshqarish tizimini kuchaytirish ham muhim masala hisoblanadi. Kapital yetarliligi va risklarni boshqarish uchun sun'iy intellekt, Big Data va avtomatlashtirilgan tahlil tizimlaridan foydalanish tavsiya etiladi. Banklar doimiy ravishda stress-testlar o'tkazib, turli iqtisodiy inqiroz sharoitlariga mos strategiyalar ishlab chiqishi lozim.

Moliyaviy resurslarni diversifikatsiya qilish ham bank kapitalining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bank kapitalining faqat kredit operatsiyalariga emas, balki istiqbolli investitsiya loyihalariga yo'naltirilishi lozim. Shu bilan birga, banklar o'z daromad manbalarini diversifikatsiya qilish uchun sug'urta, lizing, investitsiya fondlari va boshqa moliyaviy xizmatlarni kengaytirishi kerak. Davlat va tartibga soluvchi organlar bilan hamkorlikni kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Markaziy bank tijorat banklari uchun kapital yetarliligi va risklarni boshqarish standartlarini yanada takomillashtirishi lozim. Hukumat tomonidan tijorat banklari kapitalini oshirish va barqarorligini ta'minlash uchun soliq imtiyozlari yoki davlat kafolatlari kabi qo'shimcha rag'batlantirish choralari ishlab chiqilishi kerak. Ushbu takliflarni amalga oshirish orqali tijorat banklari kapital boshqaruv tizimini

mustahkamlab, moliyaviy barqarorlikni oshirish hamda xalqaro standartlarga mos ravishda rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). "Tijorat banklarining kapital yetarliligi bo'yicha normativ talablari". Rasmiy veb-sayt: www.cbu.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-martdagi "Bank tizimini isloh qilish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoni.
3. "Turonbank" ATB rasmiy moliyaviy hisobotlari (2022-2023-yillar). Bank kapital boshqaruvi va moliyaviy natijalari.
4. Karimov, Sh. (2021). "Bank kapitalini shakllantirish va undan samarali foydalanish muammolari". Tashkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
5. Ismoilov, O. (2022). "O'zbekistonda bank-moliya tizimini rivojlantirish istiqbollari". Tashkent: Iqtisodiyot va innovatsiyalar instituti.
6. Basel Committee on Banking Supervision. (2017). "Basel III: Finalising post-crisis reforms". Bank for International Settlements. www.bis.org
7. Mishkin, F. S. (2019). "The Economics of Money, Banking, and Financial Markets" (12th ed.). Pearson Education.
8. World Bank Group. (2022). "Financial Sector Development and Stability". Washington, D.C.: World Bank Publications.